

Gerek bu devrede, gerek daha sonra, eskiyi devam ettiren şâirler de mevcuttur.

Muhtelif örnekler:

Hersekli Ârif Hikmet'ten:

Tazarrû

Hüdâyâ, her gümânı Sen bilirsin
Bütün yahşı, yamanı Sen bilirsin
Ne hâcet arz-ı ahvâl-i derûna
Zebân-ı bî-zebânı Sen bilirsin.
Beni gumkerde râh-ı hayre't ettin
Nişân-ı bî-nişânı Sen bilirsin.
Gönül manzûr-ı ayn-ı re'fetindir
O genc-i şâyegâmı Sen bilirsin
İyandır dilde aşkım geh nihandır
Bu sırr-ı lâ-mekânı Sen bilirsin.

Muallim Nâci'den:

Tevhid

Allâh ki mûcid-i cihandır
Bin türlü nikabdan iyandır.
Kesrette hezâr renge girmiş
Her mazhara, başka renk vermiş.
Bulmaz o tecelliyât gâyet,
A'dâb nasıl bulur nihâyet?
Tevhîdi sever o Hâliku'l-rûh
Birdir bir O bir niyâz-ı subbâh
Yok şirke egerçi itibârı
Tevhîde de yoktur iftikârı
Ta'rife gitmemektir evlâ
Ta'rife gelir mi hiç Mevlâ.
Allâh nedir deyince gâfil
Allah diyip hâmûş olur dil.

.....
Ten durmada âşiyân, içinde
Can uçmada gaybiyân içinde.
Ey tâir-i gayb Sânek Allâh
Pervâzına bin Tebârek Allâh.

.....
Affeyle hatâ ederse gâhî
Bir cezbeli şâirin İlâhî.
Aşkınla nevâ-yı dilnişîni
Raksân ediyor muvahhidini.
Senden bu nefes, dehen de Senden,
Şâir de Senin, suhan da Senden

(Devamı gelecek sayıda)

Tarih

Selçuklular Tarihi Hakkında Araştırmalar ve Tenkidler

Yabgulular Meselesinin Filolojik İzahı

— VIII —

Prof. Dr. Osman
TURAN

U tarihi inkişafı ve delillere dayanarak Selçuklular tarihinde bir «Yabgulular meselesi» olduğunu, bunun da verdiğimiz izahlara göre Selçuk'un oğlu Arslan Yabgu ile alakalı bulunduğunu ileri sürmüş ve Sib'tin bahsedip bugüne kadar muamma halinde kalan ve Yavgıyye, Yavgıyan veya Nâvegiye şekillerinde gözüken ismin de bundan ibaret olduğu kanaatine varmıştık. Profesör Ahmed Ateş münakaşalı gördüğü ve bilhassa filolojik spekülasyonlara müsâid bulduğu mevzuları kendisi için tenkid fırsatı sayarken bize aid bu «Yabgulular meselesi» ni kendi tenkid makalesinin de başlığı yaparak, ele almıştır. Zira merhûm eserimizdeki bütün vesika ve delilleri menfi bir istikamette zorlarken Arap ve Fars filolojisinin kendi gayretlerini teyid edemeyeceğini anlayamamıştı. O, Türk tarihi ve dili ile alakalı bir ismi Arap ve Fars filolojisine ve kendi maharetine göre izaha çalışır ve bu ismi tanımayan müstensihlerin verdiği çeşitli ve bozuk yazılışlardan en kötüsünü müdafaaya kalkışırken Sib'tin verdiği Yavgıyya, Yavukıyye, Nâvegiyye, Bâdukiyye ve Lavkiyye şekillerinden en isabetsiz olan üçüncüsünü seçerek bunu bizim kabul ettiğimiz Yavgıyya şekline karşı kullanmış; böyle yaparken de bu adı anlamayan eski müstensihlerden de daha kötü bir duruma düşmüştür. Zira bunlar ismi gördükleri şekillere göre yazmakla tereddütlerini ve hüsnü niyetlerini meydana koymuşlardı. Halbuki merhûm Sib'tin verdiği çeşitli kaynaklarda da Yavgıyya ve Yavgıyan şekilleri ile mevcûdiyeti karşısında büsbütün çıkmaza saplanmış; fakat yine de hakikate dönmemiştir.

Ahmet Ateş bizim görüşümüzü redde uğraşırken tek bir dayanak bulunduğunu sanmıştır, ki o da Türkçe daha eski Yabgu

unvanının (Ybgû) şeklinde ve G harfi ile yazılmış bulunmasıdır. Zira ona göre Arapça ve Farsçada g harfi g ve k harfine inkilâp edemez. Ona göre Türkçe Tuğrul adının k ile bir «(Tukrul) şeklinde imlâsına rastlanmamış olması da buna delil sayılmıştır. Bu sebeple de tenkitçi Yavgıyan ile Yabgu arasında hiç bir münasebetin bulunmadığını ve «Yavgulular diye bir kelime icad edilmiş ve buna dayanılarak bir takım tarihî mütalâalar ileri sürülmüştür, ki bunlar kökünden yanlıştır ve bu adda bir Türk zümresi mevcut değildir» ifâdelerini kat'î bir hüküm halinde kullanmıştır (1) Türkçe g harfinin Arapça ve Farsçada g ve k harflerine inkilâb etmesi için kaide ve vesika arayan arkadaşımız galibâ Türklere ait bu bahislerin Türkçe yazılı kaynaklardan tercüme edildiğini sanmış ve bu muhâkeme ile de bir çıkmaza saplanmıştır. Halbuki Gars un- Ni'me Muhammed bin Hilâl, Yavgululara dair hâdiseleri yazarken ne Türkçe ve ne de başka bir dilde bir kaynaktan faydalanmamış; sadece zamanında cereyan eden vakaları duyarak yazmıştır. Böylece işittiği bu Yavguluları Arapça Yavgıyya şeklinde verirken bu ismin eski kaynaklarda Yabgu şeklinde yazılan bir unvan ile münasebetini ve hattâ bizzat bu unvanı bildiğini sanmak da mümkün değildir. Nitekim eski müellif ve müstensihlerin çoğu da bu kelimeyi bilmediği içindir, ki onu, sık sık, *baygu*, *paygu* gibi bozuk şekillerde yazmışlar ve bu sebeple de ona başka bir mânâ vermeğe uğraşmışlardır. Nitekim *Şâh-nâm*'de de geçen: «*Hatt-i Yabguvî*» (Yabgu yazısı) da «*Hatt-i Payguvî*» şeklini almıştır. Bu hata yakın zamanlara kadar gelmiş; hatta Barthold bile iki imlâyı kullanarak tereddütte bulunduğunu göstermiştir. Halbuki bugün bizimle birlikte, bu unvanı Yabgu şeklinde yazan Ahmed Ateş, daha önce *Rahat us-Sudûr* tercümesinde, bir yerde, Musa Yabgu'yı Musa *Bigu*, başka bir yerde de nâsire uygun olarak yabgu şeklinde yazmış; fakat bu sefer de metinde ona *Yabgu-i Kelân* denildiği halde *kelân*'ın Farsça büyük mânâsında bir kelime olduğunu ve Türkçe Uluğ-Yabgu'nun bir tercümesinden ibâret bulunduğunu anlayamamış; bu sebeple de unvanı «*Yabgugelen*» gibi garip bir şekle sokmuştur. (2) Böylece Türk tarihi ve dili hakkında vukufsuzluk, hatta Fars filolojisinde kifâyetsizlik dolayısıyla şaşırان Ahmed Ateş rahmete kavuşmasa idi eski kaynaklarda unvanın, Türkçe şive ve farklarına göre, Yabgu yanında *Cabgu*, *Cabgûye*, *Cabbûye* ve daha başka şekillere de girdiğini görür ve beyhûde gayretlerinin nasıl iflâs ettiğini anlardı.

Ahmed Ateş ğ (gayn) harfinin g ve k (kef ve fârisi kef) olamayacağını iddia ederken bizzat verdiği Tuğrul adının da Türk kaynaklarında Er-Tukrul (şeklinde yani kef ile yazıldığını belirtmekle o, bu temelsiz tek delilden de mahrûm kalmıştır. (3) Bu münasebetle Türkler İslâm olduktan ve İslâm yazısını kullandıktan sonra bile aynı alfabeğe göre aynı kelimeleri de Türkistan'da ve Türkiye'de farklı imlâlarla yazıldığını bildiğimiz gibi yabancı müellifler İslâm'dan önce de Türkçe isim ve unvanları çok defa anlamıyarak çeşitli şekillerde yazmışlardır. Gerçekten Türk dili tarihinden haberdar olanlar bir imlâ birliği ve ittihadının bulunmadığını bilirler. Nitekim Türkçe *tayangu*, *kalngu*, *salngu*, *kanklı*, Tonga isim, unvan ve kelimeleri ğ (gayn) ile değil g (Fârisi gef) ile yazılmıştır. (4) Bu kelimelerden ilki ile sondan ikisi Arap ve Fars kaynaklarında da aynı imlâyı muhafaza etmişlerdir. Türk ve İslâm kaynaklarında umumiyetle ğ (ıgayn) ile yazılan *Bulgan* adının bazan da g (Fârisi gef) ile yazıldığı görülmüştür. Hattâ başka misâlleri aramadan bizzat yabgu yerine yazılan *paygu*'nun da *Paykû* şeklinde (yani kef ile ya-

zılı) bir imlâsına da rastlanmış; buna Türk hükümdarı ve memleketi mânâsı verilmesi aslında Yabgu olduğunu göstermiştir. (5) Yabgu unvanının Farsça lügat kitaplarına kadar girmesi onun asırlar boyunca ne kadar yayıldığını, fakat çeşitli imlâ ve mânâ farklarıyla gösterilmesi de aslının ne derece unutulmuş olduğunu meydana koymuştur.

Selçuklu devrinde merkeze karşı saltanat dâvâsında bulunan Arslan Yabgu Oğuzlarına ve onun torunlarına veya onlarla birlikte isyan eden dieğr Selçuklu' beylerine mensup Türkmenlere aid Yavgulular adının Arapça ve Farsça'da mevcudiyetini, yukarıda belirttiğimiz, *Yabguvî* nisbetine göre, cemi sigalî olarak, Arapça *Yabguvîyya*, *Yavguvîyya* ve Farsça *Yabguvîyân*, *Yavguvîyân*'dan aşınarak *Yavguyân* ve *Yavguyân* şekillerini almaları tabii idi. Bunun eski metinlerde ğ (gayn) ile yazılışı ve onunla münasebetini bilmeyen müelliflerin kendi dillerine göre Türkçe sesini verebilmek için g, k, k harflerini kullanmaları da normaldir. Zira Türkçede sert g (gayn) sesini Arapça ve Farsça'da aynı harfle vermek mümkün değildir. Bu sebepledir ki, *Oğuz-nâme*'nin Farsça Resideddin nüshasında yavgu unvanı hep k (kaf) ile *Yavku* şeklinde yazılarak Türkçe ses karşılanmıştır. Ahmed Ateş bizzat neşrettiği *Câmi üt-tevarih*'deki isimleri anlasa veya bunlara dikkat etse idi k (kaf) harfinin, ğ (gayn) ile yazılarak, *Alp-kuş* ve *Boz-kuş* isimlerinin *Alp-guş* ve *Boz-guş* imlâsına göre şekil aldığı, bazan da k (kafın)nin k (kef) olarak kuş-togan'ın *Kuş-togan* biçiminde girdiğini görürdü. (6) Bunun gibi Türkçe eskiden *Otag*, *yarlıg*, *tug*, *çağ*, *yasag*, *kışlag*, *korıg*, *ulag*, *aga*, *tag*... kelimeleri Farsça metinlerde bazan Otak (Oda, Otağ-ı humâyûn), Yarlık, tuk, çak, yasak, kışlark, ulak, aka, tak... şeklinde yazılmıştır. Bugün de Türkçe sert g (gayn) ların Farsça ve Arapçada k (kaf) ve g (gef) ile karşılandığını biliyoruz.

Ahmed Ateş Yavgulular adlı «*bir Türk zümresi yoktur*» ve kitabımızda «Anadolu ve Suriye'nin fethinde ve iskânında büyük rolü olan Yavgulular» ifadesi için de cesaretle *külliyen mânâsızdır*» hükmünü vermekte; Sibî'nin eserinde bu ismin «daima ve yalnız *Nâvegiye*» şeklinde yazıldığını iddia etmektedir. Bu kat'î hükmü ilân ederken de eserimizin yayılışına yetiştirmek için de yanbaşında bulunan yazmalara bakmak fırsatını bulamamış; sâdece bizden alarak Cl. Cahen'in *Naûkya* ve F. Sümer'in *Nâvegiye* yazışlarına dayanmış ve araştırılmamış bu kayıtları delil sanmıştır. (7) Halbuki yukarıda gösterdiğimiz üzere, diğer kaynaklardaki şekiller bir yana, Sibî'nin eserinde de bu isim bozuk noktalara göre Navegiyye'den başka Yavgıyye, Bavgiyye, Lavgiyye, Nazgiyye veya ilk harfi noktasız olarak türlü şekillerde meydana çıkmıştır, ki yalnız bir kaynağın bu kadar çeşitli ve tereddütlü imlâlar ile yazılışı bile ortada bir mesele olduğunu meydana koymaya kâfi idi. (8) Nitekim Sibî'dan sonra 'Azîmî, İbn Bîbî, Resideddin ve *Sisyaset-nâmenin* son baskısı da Yavgıyân (Yavgulular) ve Yavgıyya adlı bir Türk zümresinin mevcudiyetini meydana koymuştur. Bu durumda Selçuklular tarihine ait bir meseleyi hallederken arkadaşımızın, bu durumu ile, hakikatleri değiştirmeye uğraşması hem beyhûdedir; hem de ilmî zihniyete aykırıdır. Zira bu türlü gayretler itibar görse idi ilim bugünkü seviyesine ulaşamazdı.

Selçuklulardan her zümre kendi reislerine göre bir isim alırken Arslan abgu Türkmenlerinin Yavgulu adıyla tanınması tabii idi. Gariptir, ki bu basit hakikat ortada dururken tankitci Farsça ile dahi izahı imkânsız bir Nâvegiyye ismi üzerinde durmuş ve onu da «*tir-endâz*» gibi Farsça lügatlerde mevcut olan *nâvek-endâz* ile birleştirmeye çalışmıştır. Fa-

kat sıfat olması gereken ne böyle bir Türk ismi ve ne de «Nâvegiyân» (okular) diye cemi şekli ile bir ada rastlanmıştır. Bu sebeptendir, ki Sibt nüshalarında isim tereddütlü ve çeşitli şekillerde kaydedilmiş; bazan Farsça *nâvek* kelimesine benzetilerek ona göre yazılırken de yine Muhammed bin Hilâl es-Sâbi'nin metnine uymadığı için kelimenin türlü imlâlara göre verilmesi lüzumu duyulmuştu. Türkçenin *n* harfi ile başlayan bir kelimesi mevcut olmadığından Türkmenlerin kendilerine ait böyle bir ismi telâffuz etmeleri de imkânsızdı. Buna rağmen merhum Ahmed Ateş «Yabgulular kelimesinin gramer, filoloji ve tarih (belirmiş gibi) esaslarına aykırı bir kelime» olduğunu ilân ederken de «Arapça» ve Sibt de Navegiyye şeklinde görülen ve bazı göçebe Türklere delâlet ettiği siyaktan kolayca (!) anlaşılan bir kelime vardır. Bildiğime göre (!) ilk defa Quatremère (yine eserimizden alarak) bu kelimeye dikkat etmiştir» ifadeleri ile bu âlimin bir asır önce saplandığı bir noktaya vararak bu kadar ısrar ettiği görüşünü de bırakmağa mecbûr kalmıştır. Gerçekten hep bize ait kaynak ve vesikaları tersine zorlamaktan başka bir şey yapmayan Prof. Ahmed Ateş sanki bu kelime ile uğraşmış ve Quatremère'in izahını biliyormuş gibi davranmıştır. Halbuki bu Fransız âlimi derhal *Nâvegiyân* teklifini terk ederek onu Uç Türkmenlerine bağlamağa çalışmış ve nihayet bunun mevcut bulunmayan *Ocakıyye* Türkmenleri olduğunu sanmıştı. Gerçekten o ya bu âlimin hatasını görmemiş veya ona bağlanarak burada çıkmaza saplandığını anlamış; fakat bunu itiraf edememiştir. Bundan başka *Cami üt-Tevarih*'in Bakü neşrinde kelimenin artık *Nâvegiyân* değil *Yavgiyan* olduğu meydana çıktığı halde, bu eserin neşri ile uğraşan A. Ateş bunu da bilmemiştir. Böylece meydana koyduğumuz hakikatleri tersine zorlayarak muvaffakiyetsizliğe uğrayan Ahmed Ateş şaşkınlık ve kararsızlık içine düştükten sonra üine de Yavgiyan adının mevcudiyetini inkâr edememiş; makalesini Şâfiyye, Hanefiyye ve Guzziyye (Şâfiiler, Hanefiler ve Guzlar yani Oğuzlar) gibi Arapça «çoğul kaidesine göre Sibt'in da *yavagi'yi*, *yavag(k)yya* veya *naveg(k)yya* şekline soktuğunu itiraf ederek bütün emeklerinin hebâ olduğunu görmüştür. (9)

Arslan Yavgu Oğuzları veya Yavgulular reislerine ve kendilerine karşı hiyanet eden Gazneliler ile daimî mücadele mücadele halinde buldukları ve Büyük Selçuklulara karşı da saltanat davasından vaz geçmedikleri için çok çileli ve perişan bir hayat geçirmişler; Horasan, İran, Irak, Azerbaycan ve Şarkî Anadolu bölgelerinde ekseriya başsız dolaşp akınlar yaparak yaşamağa çalışmışlardı. Büyük Selçuklu devleti kurulunca da tedricen Anadolu'ya ve kısmen de Suriye'ye göçmüşlerdi. Onların istikrarsız ve perişan hayatları, akın ve yağmaları dolayısıyla (İbn Bibî, Resîdeddin ve diğer kaynaklarda görüldüğü üzere) Yavgiyan adı Farsça'da âsi, idrâksiz ve yağmacı Türkmenler mânâsını almağa başlamış; fakat bu metinlerde sıfatın yine isme nisbetle belirlediği görülmüştür. Bu münasebtle, esas meselenin dışında kalmakla beraber, İranlıların ve onlardan alarak Türklerin *yâve* kelimesine verdikleri yağmacı, kayıp, harap ve yok olmuş, boş, abes ve idrâksiz mânâlarının bu isimle alâkalı bulunduğunu, Selçuklu devletinin kuruluşundan önceki hayatlarına uygun bir sıfat olarak meydana çıktığı ihtimalini ileri sürmüştük. Zira lûgat kitaplarında *yâve* kelimesinin menşei meçhûl gösterilmiştir. *Yâve* yanında *Yâvegi*'nin de aynı mânâda bir sıfat olması ve sıfatatn sıfat yapılamaması bu menşee bir işaret olsa gerektir. Bu sebeple biz Farsça «*renc-i Yâvegi*» tâbirini Ateş gibi «boş yere dolaşma zahmeti» değil de

«Yavegi acısı» ve şâirin «*be-zahm-i nâveg şast-i âh-i Yavgiyân*» ifâdesini de «mazlûmların zihginin'den atılan okun saplanması ile» değil kısaca «Yavgiyan'ın saplanan okların acısı ile» mânâsında anlıyor; Yavguluların tarihî faaliyetlerinin bıraktığı intibâın devam ettiğini sanıyoruz. Yine biz ona aid Ay-aba ve Rûs'un «başı boş gezen zümreler tarzında çıkmışlardı» gibi zoraki tercüm yerine bunların «Yavgi tarzında çıktılar» mânâsında alınmasını daha doğru buluyoruz. (10) Bununla beraber, bir ihtimal olarak ileri sürdüğümüz bu izah vârid olmasa bile esas mesele ile alâkası yoktur ve isim olan Yavgiyan kelimesini sıfat olarak göstermek de mümkün değildir.

Anadolu'nun fethi ve iskânında rolü büyük olan Yabguluların bu memlekette bir takım izler bırakmasını tabii bulurken bugün *Yavi* ve *Yavu* adını taşıyan bir takım köylerin de Yavgu (Yabgu) ile alâkasını ileri sürüyoruz. Türk dili tarihinden habersiz olduğunu belirttiğimiz Ahmed Ateş, her fikrimiz gibi, bunu da red ederken Türkçede ikinci hecedeki g ve k seslerinin düşmediğini iddia eder ve delil olarak da *silgi* ve *çalgi* kelimelerini gösterir (11) Halbuki o *Cami üt-Tevarih* neşrederken eseri iyi bir tetkikte bulursa idi *Oğuz-nâmenin* Farsça ve Türkçe nüshalarında Yabgu ve Yavgu'nun Yavi da olduğunu görürdü. Nitekim *Inal Yavgu Kanlı Yavgu* ve *Böri (Kori) Yavgu* sıra ile Inal Yavi, Kanlı Yavi ve Böri Yavi şekillerinde de yazılmıştır. (12) Biz bu münasebetle ölü veya yaşayan Türkçe kelimelerden birkaç misal daha vererek her türlü tereddütleri gidereceğiz; fakat erbabının anlayışına bırakarak kaynak göstermeyeceğiz. Gerçekten bu fonetik hâdise dolayısıyla, ki *edgü* (eyi), *bilü*, *bilgü* (bilgi, ilim), *Yükü* ve *Yüküngü* (secde, ibâdet; *Yükünmek*'den), *satgu satı* (*satgucı* - satılık, *satguluk* - satılık)... tekâmüllerine rastlamaktayız. Hattâ bu kaideye göre iyi bir Türkolog mensede yazı'nın *yazgu*'dan, yatı'nın *yatgu*'dan, sayı'nın *saygu*'dan, Çatı'nın *Çatgu*'dan ve yeni soru kelimesinin de *sorgu*'dan geldiğini kolaylıkla keşfeder. Bu tarihî ve filolojik durum Anadolu'daki Yavu ve Yavi adlarının Yavgu ile münasebetini açıkça göstermeğe kâfidir.

Ahmed Ateş yabancı olduğu meselerde böyle bir cesaret gösterirken İbn ul-Azrak'ın Atsız'ı «Kınc boyundan» (*Min Cül Kınık*) kaydından faydalanmamızı da, hatalı sayması ve kelimelerin noktaları üzerinde hünerlerini meydana koyması artık onu mesûliyet duygusuna göre daha kolay olmuştur. Nitekim burada noktalarla oynayan tenkitçi ibâreyi «Atsız Kabk (Kafkas) dağından çıktı» şekline sokmuş; Selçuklu tarihine ve metne aykırı böyle bir mânâyı verdikten sonra da bizi «*tahrif*» ile suçlama cesaretini göstermiş ve bizzat bu tahrifi ekndisi yapmıştır. Zira Atsız Selçuklu hânedanının mensup olduğu Kınık kabilesinden olmasa idi bu kadar Türkmeîn başında bulunması, Filistin'de beylik kurarak *melik* (ükümdar) unvanını alması, Aalp Arslan'a ve Melikşâh'a karşı isyana kalkışması tasavvur edilemez. Nitekim Selçuklu sultanlarına karşı hak talebinde bulunan ve isyan edenler de hep hânedan mensubu olan Arslan Yabgu'nun torunları, İbrahim Yinal, Yunus'un oğlu Er-basan ve onlara bağlı Türkmenler idi, kaynaklar bunları (İbrahim Yinal müstesna) Yavguluların reisi göstermişlerdir. Çünkü İbrahim Yinal ve kendi Türkmenleri hep Mikâil oğulları (Tuğrul-beg) ile birlikte bulunuyor ve mensupları da zaten Yenallılar (Yenaliyan) adı ile tanınıyordu. Bu durumda Kınık'ın Kabk (Kafkas) şeklinde okunması sâdece bir tahrif gayretine delâlet eder.

Yabgulular meselesini, isimledini ve bunlarla ilgili hâdiseleri izah

ederken ilmî bir sezgi ile işe başlamış; araştırmamızda tarih ve filoloji de bizi teyid etmiştir. Fakat bu araştırmada kitabımızın umumî mahiyetine göre fazla tafsilâta girilmeden meseleye ait esas delilleri göstermeyi kâfi görüyoruz; ilmî şahsiyete ve hitap edilen mütehasıslara saygı gösterilmesi ananesine bağlı buluyorduk. Bugün ilim âleminde de rastlanan sathîlik örnekleri yanında manevî sarsıntılar ve mesuliyetsiz davranışlar da bizi meseleyi daha etraflı bir şekilde tetkike zorlamış ve bu vesile ile de bir takım ikinci derecede meseleler üzerinde durarak bu hususta derinleşmemiş yazarları da hatadan kurtarmağa lüzûm hâsıl olmuştur.

Bu münasebetle de evvelce bazı Türkçe tarihî isim, unvan ve kelimeleri de düzelttiğimizi söyler ve bunların bugün ilim âleminde artık kabûl edilmiş ve kullanılmış olduğunu kaydederken mazûr görülmeyi temenni ederiz. Bunlar arasında Karahanlılarda kullanılıp *İlek* ve *Elik* şeklinde yanlış yazılan ve mânâsı anlaşılmamış bulunan kelimenin aslında *İlig* olduğunu, bir isim değil hükümdar mânâsında bir unvan olduğunu göstermiştik. Karahanlılarda, Selçuklularda, Hârzemşahlarda ve Atabeklerde sultanların hatunları için *melike* (prenses) mânâsında kullanılan bir *Terken* unvanının mevcûd bulunduğunu, bunun da yanlış olarak Türkân şeklinde yazılıp isim sanıldığını meydana koymuş ve doğrusu anlaşılmıştır. *Tingiz* (Deniz, Çingiz adı bunun Mogollaşmış bir şeklidir) unvanı yanında bir de *köl* (göl) unvanının kağanlardan daha küçük kimselere verildiğini ve bu sebeple de Gök--Türk kahramanı adının Gül-tekın değil *Köl-tekın* ve bugünkü telâffuza göre de Göl-tekın olması gerektiğini, Türkiye Selçukluları ceddinin de Kutulmuş veya Kutlumuş değil *Kutalmış* olduğunu, eski Türklerde ok göndermenin Türk siyasi hukukunda nasıl bir metbûluk ve tâbîlik mânâsına geldiğini ve bununla alakalı meseleler için bir temel bulunduğunu izah etmiştik. (13) Bugün de Yabgulular meselesini bu şekilde ortaya koyarken bir ilmî hakikati ileri sürmüş oluyor ve diğerlere gibi bunun da ciddi ilim adamlarınca kabûl edileceğinden emîn bulunuyoruz.

(1) Ahmed Ateş, Yabgulular meselesi, Belleten, sayı 115 (1965), s. 520.

(2) Bak. Rahat us-Sudûr, trc. A. Ateş, Ankara 1957, s. 86, str. 6, s. 101, str. 2; Farsça metin, ngr. 11. Iqbal, GM, s.87,162.

(3) Aşık Paşa-zâde, Tevârih-i Âl-i Osman, s. 2.

(4) Bak. Divân lûgat-it-Türk, III, s. 280, 281. Câmî'ut-tevarih, Moskova 1965, I, s. 1289 - 298. H. Kazvîni, Tarih-i Güzide, Tahran tabı, s. 529, 530; Osman Turan, Türk Cihân hâkimiyeti mefkûresi tarihi, I, s. 81 (not 21); Gerdîzi, Zeyn ul-ahbâr, ngr. A. Habibi, Tahran 1347, s. 273.

(5) Farhang-i Nâsiri, Steingass ve başka lûgat kitaplarında unvanın gâf-i fârisi ile yazıldığı görüldüğü gibi J. M. Unvala da bu hususî yazılışa dikkati çekmiştir (The Translation of an extract from Mefâtih al-'ulum of Al-Khraezmi), Bombay, s. 21.

(6) Câmî'ut-tevarih, ngr. Ateş, s. 83, 138, 144, 159, 160; İbn al-Esir, XI, s. 106.

(7) A. Ateş, Yabgulular meselesi, s. 520-521.

(8) Sibt'in çeşitli imlâlara göre bu ismi yazışına dair bazı misalleri kronolojik sıra ile verelim:

«Sultan (Alp Arslan) ın hemşiresinin kocası olan Er-basgan (El-basan)... Sultandan korkarak Yavgıyye'den bir cemaat ile Rûm beldelerine gitti» (ma'a cema'atun min el-Navgiyye).. Aynı sahifede: Er-basgan'ı takip eden Afşin (Bizans) İmparatorundan onun teslimini ister; iki hânedan arasında dostluktan bahseder ve «bu Yavgıyye'ler Sultanın düşmanı olup sizin beldelerinizi de yağma ve tahrip etiler: (ha ulâ el-Lavgyye a'dâ el-Sultan ve kad nehebû bilâduke ve ahrebûhâ), (Mir'at-uz-zamân, Topkapı III, XII (2907) s. 244 a).

«Bu yıl Alp Arslan'dan kaçan Yavgıyye Suriye'yi istilâ etti... Navgiyye Türkmenleri Remle'den Şam'a dönüp muhasara etiler» (Mir'at, XIII, s. 1 b, 15 a).

«Türk Atsız Suriye'de bulunan bütün Türklerin ve Yavgıyye'nin reisi idi» (Mutekaddimen 'alâ cemi 'el-7trâk ve'l-Yavgıyye bi's-Şâm) (Topkapı XIII (2921) 467 yılı). «Navgiyye'nin reisi olan Atsız'ın 465 Şa'bân (1073 Nisan) tarihli mektubu Kuds'ün fethini bildiriyordu. O orada hutbeyi Mısırlılar' (Şiiler) yerine Abbâsiler adına okuttu (2907, XIII, s. 15 b).

«Er-basgan'ın zevcesi ve sultan Melikşâh'ın halası olan Gevher hatun Azerbaycan'a ve (kesif bir şekilde) Rûm'a (Anadolu'ya) giden (Yavgıyye veya Yavgıyye veya Navgiyye'ye varmak üzere ordudan ayrıldı (ve kânet (Gevher hatun) kad insarafat min el-'asker... kaasidet Azerbaycan ve'l-Yavgıyye el-mütereddidin ilâ bilâd el-Rûm) (No. 2931 XIII, 467 Yılı).

«Kutalmış oğlu Süleyman, Sultan (Melikşâh)ın amcası oğlu olup Suriye'ye inen Navgiyye Türkmenlerinden ve Rûm (Anadolu) hükümdarlarının ceddî olduğu söylenir.» (Süleyman bin Kutalmış huve ibn'ammihi el-Sultan ve hile huve min el-Türkmeniyeye el-Navgiyye ellezine nezeli el-Şâm ve hile huve cedd mulûk el-Rûm). (Mir'at, 1907, XIII, s. 83 b-84 a).

«Kılıç Arslan Nazgiyye askerleri ile Rûm'a gidip Malatya, Kayseri, Aksaray, Konya, Sivas ve bütün Rûm beldelerini fethetti (Mir'at, 2907, XIII, s. 144 a). Sadece Sibt'in bu kayıtları ismin birkaç türlü yazıldığını, yazar ve müstensikler tereddüt içinde olup bazan da nokta koymadığını gösterir. Sibt'in Selçuklulara ait kısımlarını neşreder. Ali Sevim de (Mir'at'uz-zamân fi Tarihi'l-Âyan, Ankara 1968) hep Nâvegiyye şeklini alırken hiç olmazsa bu kadar mühim olan bir isme aid nüsha farkları üzerinde çok dikkatli davranması gerekirdi. Hattâ bu husustaki münakaşalar üzerinde fikir beyanında bulunacak bir durumda değilse bile sadece bu meseleye aid neşriyatı bir hülâsa veyahut bir kayıtle belirtmesi tabii idi. Bununla beraber bu devirle meşgul olan bir araştırmacının doğru ile yanlış, bu Türk boylarının Türkçe olmayan garip bir isimle adlandırılmayacağını düşünmesi kendisine öğretilen ilmî metodların icabı idi. Bu münasebetle bazı gençlerimizin bibliyografik notlar koyarken ilme ilâve (Contribution) mahiyetindeki ciddi araştırma ve buluşlar ile basit toplama (compilation)ları da aynı sırada kaydetmeleri, kendilerinin ilmin bugünkü seviyesinde bulunamadıklarına delâlet edeceğ için, buraya bir işaret daha koymayı da faydalı buluyor ve bundan sonra daha dikkatli olmalarını tavsiye ederiz.

(9) A. Ateş, Yabgulular, s. 524-525.

(10) Keza, s. 522, 523.

(11) Keza, s. 519.

(12) Bak. Oğuz-nâme, Faksimile ve Almanca tercümesi, ngr. K. Jahn, s. 49, 50. Türkçe'de Yavgu nasıl yavı, yavı olmuş ise herhalde Farsça'da da Yavgu' öylece Yâvegi, yâve olmalıdır denebilir.

(13) Bu eski araştırmalarımız için bak. «İlig ünvanı» (TM, VII). «Terken ünvanı» (Türk Hukuk tarihi dergisi, I (1944); «Çingiz adı hakkında» (Belleten, Sayı XIX), «Eski Türklerde okun hukuki bir sembol olarak kullanılması» (Belleten, XXXV) ve Kutalmış için de Aksaray, Musâmeret ul-ahbâr, s. 12.